

виховувати любов до книги і літератури, зацікавити певними творами і творами певних авторів, навчити орієнтуватися в «книжковому морі», яким є література, розширити знання про літературу певного періоду, а також заповнити прогалини в їхніх знаннях. Поглибити вміння використовувати (елементи) аналізу при дослідженні творів та створити зв'язок між вивченням програмових творів у класі та самостійним читанням у позакласній роботі. Уроки позакласного читання спонукають учнів до більшої самостійності в читанні, стимулюють інтерес до читання, заохочують до читання і, таким чином, стають основою викладання в школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гром'як Р. Т. Літературознавча компаративістика: Навчальний посібник. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. 334 с.
2. Гузь О. О. Орієнтовне поурочне планування уроків світової літератури. 11 клас [Текст] : академічний рівень : [урок № 27/32]. *Зарубіжна література в школах України*. 2011. № 12. С. 39-55.

П'єнтак Ганна Іванівна,
*викладач циклової комісії гуманітарних дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
«Бережанський фаховий коледж
НУБіП України»*

ВПЛИВ ТВОРІВ МУЗИКИ І ЛІТЕРАТУРИ НА РОЗВИТОК САМОПІЗНАННЯ ПІДЛІТКІВ

Самопізнання, як пізнання світу речей, оточуючих людей, міжлюдських відносин має свій розвиток. Його розглядають як один із внутрішніх процесів самосвідомості поряд з емоційно-ціннісним ставленням до себе і саморегуляцією поведінки. Але це не тільки процес спілкування, де підліток, будучи його суб'єктом, приєднується до науки, культури і мистецтва, а й обмін думками, почуттями.

Досить поширена сучасна концепція сприймання творів мистецтв, в якій розуміється художньо-комунікативний процес між автором і тим, хто сприймає

його. При цьому виділяють три елементи комунікацій: митець, його твір і аудиторія. Важко сказати, з якого саме віку дитина починає сприймати мистецтво. Але відомо, що звуки – це перші повідомлення зовнішнього світу, котрі вона сприймає ще до народження. Немовля відрізняє голоси матері і батька від голосів інших людей, воно уважно дивиться і слухає, інтенсивно вбираючи в себе весь навколишній світ. Саме так починає формуватися духовний світ дитини, закладаються перші уявлення про добре і погане, про веселе і сумне, про гідне наслідування і гідне призира. На цій основі тримається і весь спектр естетичних оцінок, які протягом життя вона застосовує, оцінюючи явища дійсності і твори мистецтва як прекрасні, комічні, трагічні, високо художні тощо.

Серед різноманітних факторів, які сприяють розвитку самопізнання учнів, значне місце належить художній літературі і музиці. Література вільно переносить дію в просторі й часі, можливістю розгортання в одному творі кількох сюжетних ліній, здатних вільно поєднувати оповідь, опис і діалог. Збагачення у процесі читання знань учнів про життя людей, які їх оточують, і самим себе супроводиться своєрідною взаємодією естетичних і етичних почуттів. Як відомо, слово є універсальним засобом спілкування. За допомогою слова можна визначити як зовнішні ознаки предметів і явищ, так і їх внутрішню сутність, розкривати людські почуття в їх динаміці й розвитку. Слово виступає не тільки звуковим сигналом, а й звуковим образом, згустком вражень людей багатьох поколінь, що розмовляли тією чи іншою мовою. За допомогою таких художніх засобів, як порівняння, епітет, метафора, алегорія, синоніми тощо, мова може глибоко і повно передавати думки героїв, описувати їхні почуття, переживання, виражати ідеї, погляди автора, його ставлення до життя.

Художній світ мистецтва значною мірою тримається на літературній основі. Література, як і музика, здатна розкривати явище у динаміці й розвитку, виразно описувати матеріальний світ і перебіг психічних процесів. Зіставлення музики і літератури показує, що серед інших видів мистецтв музика відрізняється особливою емоційною глибиною. Але вона безсила там, де

всесильна література – у змалюванні конкретних образів людей і природи, у роздумах про добро і зло, у безмежній предметності почуттєвого пізнання і мислення. Музика безпосередньо відтворює лише звукову картину навколишнього світу, але не здатна відбивати конкретну дійсність, як це робить література: музичні образи втілюють не світ, а почуття переживання. Музичний образ настільки багатозначний, наскільки багатозначний світ людських почуттів. Адже неможливо досягнути розумом складну симфонію людських почуттів, в якій поєднуються добро і зло, мужність і боязливість, сумніви і торжество, ніжність, прагнення до радості й щастя. Велика сила музики і літератури – проникати у свідомість, стаючи духовним стимулом поведінки особистості.

Формуючи духовність підлітків засобами мистецтв, музика і література виступають важливою умовою усвідомлення емоційно-образного змісту. Найважливіші зміни у структурі сприймання творів визначалися характером мотивації, пов'язаної з власними почуттями щодо художнього образу: чим більше переживань викликає художній твір, тим сильніше він впливає на людину. Одне почуття викликає інше, одна думка породжує іншу, спрямовує іноді свідомість у сферу, лише віддалено пов'язану з почутим, прочитаним або побаченим.

Серед основних напрямків формування духовності виділяємо розвиток мотиваційної сфери, рефлексії та здатності свідомого самостереження в творі за внутрішнім світом письменника чи композитора. Кожен, хто сприймає мистецтво (чи то музику, чи літературу), може відчувати свій зв'язок з іншими людьми, з цілим світом, відчувати спільні почуття й думки.

Два фактори рефлексії усвідомлення та осмислення своїх почуттів складають внутрішній світ підлітка. Тому особисте осмислення твору визначається здатністю підлітками свідомо спостерігати за образом, досягати його інтонаційний зміст, в якому органічно поєднані емоційні та інтелектуальні відношення до навколишнього світу.

Розвиток рефлексії в мистецтві розвивається шляхом спостереження, самоспостереження, і самоаналізу власного настрою, емоційних станів, вражень, думок, асоціативних образів, які виникають при безпосередньому сприйманні літератури і музики, та наступні роздуми про сприйняте. Усвідомлене спостереження за музикою та літературою і самоспостереження за станом душі пов'язане з формуванням способів інтерпретації творів, розуміння довколишнього світу у взаємозв'язку з поняттям людської психіки. Глибина проникнення у внутрішній духовний світ людини завжди було в мистецтві головним показником художньої культури і повноцінності розуміння твору. Митець – «це людинознавець», «інженер людської душі».

І тому під час роботи учні також знайомилися з такими поняттями, як: що таке психіка людини, душа, інтонація, – її виразність в музиці і людській мові, що таке образ людини і художній образ, характер в музиці і характер людини. Зіставляючи себе з літературним героєм чи музичним образом, підлітки не лише стають на позицію героя або автора, а й відповідно оцінюють самого автора, враховуючи при цьому, як в його творчості відображено життя. Ідентифікації (ототожнення, зіставлення) в учнів має системний характер. Порівнюючи себе з образами, учні висловлюють свою думку, своє ставлення до того чи іншого твору у зіставленні таких категорій як добро і зло, людяність – нелюдяність, грубість – черствість, ніжність, теплота – холоднеча і т. д. У процесі експериментальної роботи підліткам пропонувалося звернути увагу на сюжет і ідею, душу, сенс існування. Рефлексія, входячи до складу сприймання мистецтва, означає розуміння іншого на рівні духовного зближення через ідентифікацію (встановлення тотожності) на основі повної обґрунтованої інформації про автора і його творчий шлях.

Ідентифікація себе з мистецтвом слова і музика відбувалася у двох формах перенесення: безпосереднє і опосередковане. Безпосереднє перенесення відбувається недиференційовано, має злитий характер, що зумовлює наслідувальне ставлення учнів до характеру і діяльності художнього образу в музиці і літературі героя. Опосередковане перенесення набуває

диференційованого характеру, а вплив твору набирає форми внутрішнього наслідування героя, образу яке ґрунтується не тільки на аналізі, а й на самоаналізі, і тим самим розвиває учня.

Дані дослідження свідчать, що в підлітків значно зростає саме опосередкований характер ототожнення. Він розвивається поряд з розвитком довільного характеру самопізнання учнів. Скеровуючи себе на пізнанні власних психічних процесів, (зокрема), недоліків, можливостей самовдосконалення, підлітки порівнювали себе з літературними героями та музичними образами не лише в окремих епізодах, що їх особливо вразили, а й намагалися з'ясувати, що для них і для героя або образу є головнішим, як вони поведуться у вирішальні моменти свого життя, як переборюють труднощі і переживання.

Отже, пізнання себе в мистецтві – це вміння відчувати свій внутрішній світ в художніх образах, в мелодії, в звуках, в слові, як відображення відтінків своєї душі, своїх переживань. Це не абстрактна гра форм, що нічого не означає, а розвиток думок, що утворюється в звуках і словах. За допомогою слова і звуку не тільки передаються, а й виникають аналогічні думки, їх зв'язок як усвідомлення того, що за цим висловлюється.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. Посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Корольок Н. І. Маленькі історії про українських композиторів 18-20 с. Київ: Журнал «Радуга», 1998. 189 с.
3. Маршенко Н. М. Слово, музика, образ. Рад. Школа, 1988. 96 с.